

ภาพ: การเดินทางของคนไทยในอดีตที่มักใช้เรือในการสัญจรทางน้ำ
ที่มา: www.kobkid.com, 2019

การอธิษฐานในวรรณคดีนิราศสมัยอยุธยา: ความมุ่งหวังในวิถีแห่ง
“การเดินทางของชีวิต” ทั้งมิติทางกายภาพและจิตวิญญาณ
Prayer in Nirat Literature of the Ayutthaya Period:
Determination in the “Journey of life” Both Physical and
Spiritual Dimensions

ธิตทิภัทร จรุงชัยกุลเจริญ¹

Thitiphat Jaroonchaikuljaroen

Email: thitiphat.jk@gmail.com

อรอุษา สุวรรณประเทศ²

Onusa Suwanpratest

Received: March 21, 2022

Revised: June 23, 2022

Accepted: July 4, 2022

¹ นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาคติชนวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

Ph.D. Candidate in Philosophy Program (Folklore), Faculty of Humanities, Naresuan University.

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์ภาควิชาภาษาศาสตร์ คติชนวิทยา ปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
Asst. Prof. Dr., Department of Folklore Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Naresuan University.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของการอธิษฐานในฐานะอนุภาคสำคัญที่ปรากฏในวรรณคดีนิราศสมัยอยุธยา และเพื่อวิเคราะห์ความหมายของ “การเดินทาง” ที่สะท้อนผ่านอนุภาคการอธิษฐาน โดยใช้ระเบียบวิธีการวิเคราะห์เอกสาร โดยกำหนดขอบเขตการศึกษาจากวรรณคดีนิราศที่ปรากฏในสมัยอยุธยา จำนวน 9 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่า อนุภาคการอธิษฐานที่ปรากฏในวรรณคดีนิราศสมัยอยุธยา มีลักษณะสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ 1) การอธิษฐานเพื่อตนเองและคนรัก และ 2) การอธิษฐานเพื่อบุคคลอื่น นอกจากนี้ อนุภาคการอธิษฐานในวรรณคดีนิราศสมัยอยุธยายังสะท้อนให้เห็นถึงความมุ่งหวังในวิถีแห่งการเดินทางของชีวิตมนุษย์ใน 2 มิติซึ่งมีความสัมพันธ์กัน ได้แก่ 1) มิติทางกายภาพ คือการเดินทางของชีวิตในโลกนี้ มีความมุ่งหวังให้สามารถปฏิบัติตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายให้ประสบผลสำเร็จ การอธิษฐานในการเดินทางของชีวิตทางกายภาพมีบทบาทช่วยให้ความทุกข์ท้อเลลงและสร้างความหวังว่าจะสามารถเดินทางไปปฏิบัติภารกิจให้ลุล่วงได้ โดยมุ่งเน้นที่ความสุขในระดับโลกียะ 2) มิติทางจิตวิญญาณ คือ การเดินทางของจิตวิญญาณที่มีการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ที่พบเจอระหว่างการเดินทางของชีวิตทางกายภาพนำไปสู่การไต่ระดับทางจิตวิญญาณไปสู่สภาวะจิตที่สูงขึ้น โดยมุ่งเน้นที่ความสุขในระดับโลกุตระ

คำสำคัญ: การอธิษฐาน วรรณคดีนิราศ วรรณคดีไทยสมัยอยุธยา การเดินทางของชีวิต มิติทางกายภาพและจิตวิญญาณ

Abstract

This research paper aimed to study and analyze the characteristics of prayer as an important motif that appeared in Nirat Literature of the Ayutthaya Period and to analyze the meaning of “the Journey of life” reflected in prayer motif through those literary works. In this study, content analysis was employed. The scope of study focused on 9 Nirat Literature which were founded in the same period of Ayutthaya. The results revealed that there were 2 types of prayer’s characteristics: 1) prayer for oneself and one’s beloved and 2) prayer for others. Besides, the prayer

สำหรับวรรณคดีประเภทนิราศในสมัยอยุธยาตอนต้นมีลักษณะแบบฉบับที่เน้นการคร่ำครวญถึงนางที่รักอย่างเข้มข้นและเป็นอุดมคติสูง เป็นต้นแบบสำคัญที่ส่งอิทธิพลต่อวรรณคดีในสมัยหลัง ลักษณะที่พบคือ กวีมักพรรณนางถึงนางผู้เป็นที่รักเมื่อมี “การเดินทาง” เกิดขึ้น หมายถึงการเดินทางไกลจากสถานที่แห่งหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่ง เพื่อปฏิบัติภารกิจบางอย่าง อันเป็นเหตุให้เกิดการพลัดพรากและคร่ำครวญเชื่อมโยง ความทุกข์และความคิดถึงเหล่านั้นกับธรรมชาติหรือสถานที่ที่พบเห็นระหว่างการเดินทาง อีกทั้งยังหมายความถึงการเดินทางของเวลาก็ได้เช่นกัน แม้ว่ากวีจะไม่ได้ออกเดินทางแต่ก็คร่ำครวญถึงคนรักผ่านช่วงเวลาที่ผ่านมาไปในรอบปี

นอกจากอิทธิพลในด้านกลวิธีการแต่งวรรณคดีนิราศแล้ว ยังมีการสืบทอดอิทธิพลทางด้านเนื้อหาและแนวคิดความเชื่ออีกด้วย เมื่อกวีผู้แต่งนิราศตกอยู่ในความเศร้าโศกก็มีการแสดงที่มาของความทุกข์และหนทางที่อาจปิดเป้าให้คลายทุกข์ได้ จึงมีการเชื่อมโยงกับวิถีคิดและโลกทัศน์ทางศาสนาด้วย เพื่อตอบสนองต่อการบรรเทาหรือระบายความทุกข์นั้น เมื่อพิจารณาจากจุดประสงค์ของการเดินทางในวรรณคดีนิราศสมัยอยุธยา พบว่าหลายเรื่องเกี่ยวข้องกับภารกิจทางศาสนาหรือมีความเชื่อเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เื้อต่อการแสดงความรู้สึกของกวีในการกล่าวถึงอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งอาจมากกว่าความเชื่อในแบบพุทธเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงความเชื่อแบบพราหมณ์ผสมผสานกับความเชื่อเรื่องผีหรือเทพยดาที่มีมาแต่ท้องถิ่นดั้งเดิม เพื่อมุ่งหวังให้ความทุกข์ได้ทุเลาเบาบางลง เช่น การเดินทางไปสักการะพระธาตุหรือภูเขย และขอให้ผลบุญบันดาลให้ได้กลับไปพบกับนางที่รักใน *โคลงนิราศศรีอยุธยา*, การเดินทางไปสักการะพระพุทธรูปและระหว่างทางขอให้เทพารักษ์ช่วยให้ได้พบนางใน *โคลงนิราศเจ้าฟ้าอภัย*, การขอให้เทพยดาอารักษ์ช่วยส่งสารรักถึงคนรักใน *กำสรวลโคลงดั้น*, การขอให้พระนารายณ์ พระพรหม และพระอิศวรช่วยบรรเทาความทุกข์โศกใน *โคลงนิราศกวีโบราณ* เป็นต้น การตั้งจิตมั่นเพื่อร้องขอต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ความมุ่งหวังอย่างใดอย่างหนึ่งสัมฤทธิ์ผลนี้เรียกกันว่า “การอธิษฐาน” อันเป็นวัฒนธรรมความเชื่อที่ผูกพันกับวิถีชีวิตและแนวคิดทางสังคมของคนไทยมาอย่างยาวนานและแสดงออกถึงความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจได้เป็นอย่างดี

“การอธิษฐาน” มีความหมายว่า *ตั้งใจมุ่งผลอย่างใดอย่างหนึ่ง, ตั้งจิตปรารถนา, ตั้งจิตขอร้องต่อสิ่งที่ตนถือว่าศักดิ์สิทธิ์เพื่อผลอย่างใดอย่างหนึ่ง* (Royal Institute of Thailand, 2013, p. 1367) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการอธิษฐานมักเกี่ยวข้องกับความเชื่อ

เรื่องอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยบันดาลให้สิ่งที่ร้องขอหรือปรารถนาสำเร็จได้ และความเชื่อเรื่องการสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อร้องขอสิ่งต่าง ๆ นี้ก็เป็นคติอย่างหนึ่งที่มีความเป็นมายาวนานตั้งแต่สมัยยุคเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ไทย มีความสำคัญในเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับทั้งศาสนาและพระมหากษัตริย์ ดังปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกวัดศรีชุม (จารึกสุโขทัยหลักที่ 2) กล่าวถึงสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาธรรมาฯ ผู้ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชในยุคต้นสุโขทัย ครั้งพระองค์ทรงตั้งพระทัยจะปฏิสังขรณ์วัดมหาธาตุเมืองสุโขทัย แต่หาปูนมาสร้างไม่ได้ จึงทรงอธิษฐานเสี่ยงทายว่าหากพระองค์จะได้ทรงบรรลุพระโพธิญาณขอให้ได้พบปูนตามที่ทรงปรารถนาจะก่อพระธาตุด้วยแล้วพระองค์ก็ได้พบปูนจำนวนมาก จนนำมาก่อพระธาตุแล้วก็ยังเหลืออยู่ (Literature and History institute of Fine Arts Department, 2013, pp. 219-220) ส่วนในสมัยอยุธยา ตั้งแต่วรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้นก็พบการอธิษฐานเช่นกัน ดังจะได้ยกตัวอย่างความเชื่อที่พบใน *โคลงทวาทศมาส* และ *กำสรวลโคลงคั่น* ต่อไปนี้

โคลงทวาทศมาส

ทิศใดดวงสวาทน้อง	สถิตสถิต
ฟ้าพอดบาดาลโดย	ด้านเต้า
ชฎาธารเทพรังสฤษฏี	ศรีสี่
เชิญท่านเลี้ยงแลเหน้า	ข้าวข้าขอฟิง ๆ

(Ketmankit, 1999, p. 144)

กำสรวลโคลงคั่น

มาทุ่งทุเรศพี่	บางเขน
เขนข้าวอกน้เผลา	พี่ตั้งง
ปิ่นกามกระเวนหว	ใจพี่ พระเออย
ฤบให้แก้วกั้ง	พี่คงคีนคง

(Siricharoen, 1974, p. 36)

ตัวอย่างบทประพันธ์ข้างต้นแสดงถึงการอธิษฐานของกวีต่อเทพดาอารักษ์หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในขณะที่ต้องพรากจากนางอันเป็นที่รัก เพื่อขอให้เทพดาเป็น “สื่อกลาง” ในการสื่อสารทั้งในแง่ของการส่งข่าวตนเองไปให้คนรักและส่งข่าวคนรักให้กับตนเอง เพราะกวีอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่อาจสื่อสารระยะไกลหรือกระทำด้วยตนเองได้

จึงต้องอาศัยอำนาจของ “สิ่งเบี่ยงเบน” หรือสิ่งที่เชื่อว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติ ให้ช่วยเหลือและเป็นที่พึ่งทางจิตใจ การอธิบายที่พบอยู่ในวรรณคดีนิราศนี้จึงมีลักษณะพิเศษที่ทำให้เห็นอิทธิพลของความเชื่อในการพรรณนาและบรรยายอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งแสดงให้เห็นถึง “การเดินทาง” ของความคิดและจิตเพื่อสื่อสารกับอำนาจของ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อนี้ยังสะท้อนให้เห็นอีกว่านิราศนั้นมีใช่เป็นเพียงวิถีแห่ง “การเดินทาง” ในมิติทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังรวมถึง “การเดินทาง” ในมิติจินตนาการ และจิตวิญญาณของมนุษย์อย่างน่าสนใจ

ด้วยเหตุที่วรรณคดีนิราศสมัยอยุธยามีความสำคัญในฐานะวรรณคดีต้นแบบ ที่สะท้อนให้เห็นคติความเชื่อของคนในสังคม โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องการอธิบายที่มีความเกี่ยวข้องกับ “การเดินทาง” อย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้น บทความวิจัยนี้จึงจะมุ่งเน้น การศึกษาเรื่องการอธิบายในฐานะอนุภาค (Motif) ที่ปรากฏในวรรณคดีนิราศ สมัยอยุธยา เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดและบทบาทหน้าที่ของแนวคิดความเชื่อนี้ตลอด จนความเชื่อมโยงกับ “การเดินทาง” ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ส่งผลต่อการพลัดพรากและ นำไปสู่ความมุงหวังในมิติต่าง ๆ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลักษณะการอธิบายในฐานะอนุภาคที่ปรากฏในวรรณคดีนิราศสมัยอยุธยา
2. เพื่อวิเคราะห์ความหมายของ “การเดินทางของชีวิต” ที่สะท้อนผ่านอนุภาคการอธิบาย

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อความเข้าใจเรื่องภูมิหลังของการอธิบายและวรรณคดีนิราศสมัยอยุธยา
2. กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะ ดังนี้
“วรรณคดีนิราศ” หมายถึง ประเภทของวรรณคดีที่ใช้แต่งเพื่อเน้นแสดงความอาลัยอาวรณ์ที่เกิดจากการพลัดพรากจากผู้เป็นที่รักและบันทึกลงที่ประสบพบเห็นระหว่างการเดินทาง ซึ่งอาจหมายถึง ทั้งการเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง หรือการเดินทางของเวลาที่เคลื่อนผ่านไป

“การอธิษฐาน” หมายถึง การตั้งใจแน่วแน่ในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อให้เป้าหมายที่ตั้งไว้สัมฤทธิ์ผล

“อนุภาค” (Motif) หมายถึง หน่วยย่อยในนิทาน ตำนาน หรือวรรณคดี ซึ่งมีความพิเศษ หรือผิดไปจากธรรมดา และมีการสืบทอดต่อกันมาในสังคมหนึ่ง ๆ

3. กำหนดขอบเขตการวิจัยและคัดเลือกตัวบทในวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับ อนุภาคการอธิษฐาน โดยผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาวิเคราะห์อนุภาคเรื่องการอธิษฐานจากวรรณคดีนิราศในสมัยอยุธยาตามการศึกษาของ Chittasophon (1978, pp. 19-20) ซึ่งศึกษาวรรณคดีแนวประวัติและแบ่งแยกยุคสมัยของวรรณคดีนิราศ อยุธยาอย่างชัดเจน จำนวน 9 เรื่อง สมัยอยุธยาตอนต้น ได้แก่ *โคลงนิราศหริภุญชัย* (ฉบับหอสมุดวชิรญาณ) *โคลงทวาทศมาส* และ *กำสรวลโคลงต้น* สมัยอยุธยาตอนกลาง ได้แก่ *ราชาพิลาปคำฉันท์* (นิราศสีดา) และ *โคลงนิราศนครสวรรค์* สมัยอยุธยาตอนปลาย ได้แก่ *โคลงนิราศกวีโบราณ* *โคลงนิราศพระบาท* (ฉบับพระมหานาค วัดท่าทราย) *โคลงนิราศเจ้าฟ้าอภัย* และ *กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก*

4. จัดประเภทและเรียบเรียงกลุ่มข้อมูลตามประเด็นที่ต้องการศึกษาวิเคราะห์ ได้แก่ ลักษณะอนุภาคการอธิษฐาน และการเดินทางของชีวิตที่ปรากฏทั้งในมิติกายภาพ และในมิติจิตวิญญาณ

5. วิเคราะห์ข้อมูล สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

6. นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

1. ลักษณะอนุภาคการอธิษฐานที่ปรากฏในวรรณคดีนิราศสมัยอยุธยา

จากการศึกษาพบว่า “การอธิษฐาน” มีบทบาทสำคัญปรากฏอยู่ใน วรรณคดีนิราศสมัยอยุธยาทั้ง 9 เรื่อง ได้แก่ *โคลงนิราศหริภุญชัย* *โคลงทวาทศมาส* *กำสรวลโคลงต้น* *ราชาพิลาปคำฉันท์* *โคลงนิราศนครสวรรค์* *โคลงนิราศกวีโบราณ* *โคลงนิราศพระบาท* *โคลงนิราศเจ้าฟ้าอภัย* และ *กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก* โดยปรากฏในลักษณะคล้ายคลึงกันจนเรียกได้ว่าเป็นเหตุการณ์สำคัญที่มีบทบาทในการถ่ายทอดความคิดของผู้แต่งหรือตัวละคร และจัดเป็นอนุภาค (Motif) ในทางคติชนวิทยา ซึ่งหมายถึง หน่วยย่อยในนิทานที่มีความไม่ธรรมดา หรือมีความน่าสนใจในทางความคิด และจินตนาการ หรืออาจกล่าวได้ว่ามีความโดดเด่นเป็นที่จดจำได้ และได้รับการสืบทอด

และดำรงอยู่ ทั้งนี้ อนุภาคอาจเป็นตัวละคร วัตถุสิ่งของ พฤติกรรมของตัวละคร หรือ เหตุการณ์ก็ได้ (Thompson, 1977, p. 415 cited in Na Thalang, 2014, p. 40) ส่วนใหญ่ที่พบเป็นอนุภาคการอธิษฐานแบบขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้มีความสุขหรือ ปลอดภัยความทุกข์ในเชิงโลกียะ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับแนวคิดของกวีในสมัยอยุธยาอย่าง มีนัยสำคัญ สามารถแบ่งลักษณะที่ปรากฏได้ตามวัตถุประสงค์ของการอธิษฐาน ดังนี้

1.1 การอธิษฐานเพื่อตนเองและคนรัก

เนื่องจากแก่นหลักของวรรณคดีนิราศคือการพลัดพรากจากคนรัก และกวีต้องการระบายความทุกข์และอารมณ์เศร้าโศกนั้นออกมา อนุภาคการอธิษฐาน ส่วนใหญ่จึงมีลักษณะที่แสดงความปรารถนาให้พ้นจากความทุกข์ และขอให้สมหวัง ในความรัก ขอให้ตนเองและคนรักได้กลับไปพบกันอีกครั้ง นอกจากนั้น ยังมีความ ปรารถนาในลักษณะย่อยอื่น ๆ สามารถแบ่งได้ดังนี้

1.1.1 ขอช่วยคุ้มครอง/ค้าชู/ดูแลให้พ้นจากความทุกข์ โรคภัย

และเคราะห์กรรม

อนุภาคการอธิษฐานที่พบมากที่สุดคือ ขอให้อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ช่วยคุ้มครอง ค้าชู ดูแลตนเองและคนรัก ช่วยบรรเทาทุกข์หรือบันดาลให้ปราศจาก ความทุกข์ โรคภัย และเคราะห์กรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นความปรารถนาให้พ้นจากผลในเชิงลบ และแสดงให้เห็นว่า มนุษย์มีความเกรงกลัวต่อทุกขโศกโรคภัยต่าง ๆ จนต้องพึ่งพา อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พบทั้งหมด 35 แห่ง (สมัยอยุธยาตอนต้น 16 แห่ง สมัยอยุธยา ตอนกลาง 16 แห่ง สมัยอยุธยาตอนปลาย 3 แห่ง) ตัวอย่างจากเรื่อง *โคลงนิราศ นครสวรรค์* สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนกลาง เมื่อพระศรีมหาโพธิ์เสด็จตาม เสด็จสมเด็จจพระนารายณ์ไปรับช้างเผือกที่เมืองนครสวรรค์ (Srimahosot, 2018, p. 21)

ขอเปนปราโมทถ้วน	หญิงชาย
เหลือแหล่เดินโดยสาย	น่านน้ำ
จรตามพระนารายณ์	จอมโลกย์
ทุกเทพจงชูค้า	ช่วยให้สถาพร ๆ

กวีอธิษฐานต่อเทพทั้งหลายให้ช่วยค้าชูดูแลตนเอง รวมถึง คณะหญิงชายที่เดินทางตามเสด็จพระนารายณ์ให้มีความยินดีและความสุขสถาพร แม้ว่า ในเรื่องนี้จะเน้นการพรรณนาถึงสิ่งที่พบเห็นในการเดินทางมากกว่าการพรรณนาถึง นางที่รัก แต่ก็มีการอธิษฐานที่เน้นย้ำเรื่องขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยคุ้มครอง ค้าชู และดูแล

ตนเองในระหว่างการเดินทางอย่างชัดเจน เพื่อให้สามารถเดินทางได้โดยปลอดภัย และ สะท้อนความเชื่อเรื่องเทพที่มีอำนาจในการคุ้มครองรักษาผู้คนที่ด้วย

ตัวอย่างใน *โคลงนิราศกวีโบราณ* (Khlong Nirat Kawee Boran, 1924, p. 12) ดังนี้

วิษณุฤกษ์ณเกล้า	กษิรสินธุ์ สมุทแฮ
นิทรปฤษฏางค์นาคิน	ตื่นซ่า
ธาดาท่านทฤษฏิน	ดูโลก
เชิญช่วยเลี้ยงทุกข์ซ้ำ	ราคร้างแรมสมร ฯ
ศุภีตรีเนตรเรือง	เรื่องฤทธิ์
พรหเมศแมนสรวงสิทธิ์	สี่เกล้า
เชิญพระบรรทมนิทร	เหนือนาค
เสร็จสำราญทุกข์ซ้ำ	รุ่งฟ้าดินขจร ฯ

แม้ว่าโคลงนิราศกวีโบราณจะเหลือต้นฉบับเพียง 10 บท แต่ก็ปรากฏลักษณะการอธิษฐานที่นาสนใจของกวีอย่างการขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเห็นถึงความทุกข์ของตนที่ต้องจากนางที่รักและบันดาลให้พ้นจากความทุกข์นั้น แสดงให้เห็นว่านอกจากการอธิษฐานขอให้พบในสิ่งที่ดั่งใจแล้ว การขอให้รอดพ้นหรือหลุดพ้นจากสิ่งที่ไม่ดีก็เป็นที่ยอมรับไม่ต่างกัน อีกทั้งยังสะท้อนความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลแบบพราหมณ์ชัดเจนจากการอธิษฐานถึงเทพเจ้าสำคัญของพราหมณ์ทั้ง 3 องค์ ได้แก่ พระนารายณ์ พระพรหม และพระอิศวร

1.1.2 ขอได้พบหรืออยู่กับคนรัก/สมหวังในความรัก

อนุภาคการอธิษฐานที่พบมากในวรรณคดีนิราศคืออย่างหนึ่ง คือ ขอได้พบหรืออยู่กับคนรัก หรือได้สมหวังในความรัก เพราะในวรรณคดีนิราศกวีมักอยู่ในอารมณ์ผิดหวังและโศกเศร้าที่ต้องพลัดพรากจากคนรักหรือถิ่นฐานเดิม พบทั้งหมด 34 แห่ง (สมัยอยุธยาตอนต้น 28 แห่ง สมัยอยุธยาตอนกลาง 4 แห่ง สมัยอยุธยาตอนปลาย 2 แห่ง) ส่วนใหญ่พบในวรรณคดีนิราศสมัยอยุธยาตอนต้น ตัวอย่าง เช่น *โคลงนิราศศรีบุญชัย* บทที่ 28 (Na Nakhon, 2003, p. 108)

พิน้องมงามเงื่อนไถล	สุสาร
เรียมบังคมชิตมาร	เงื้องเจ้า
ทูลิ่งลิ้นคิลบาล	บิไคร่ รักเอย
ก็ไซ้จงจักเฝ้า	เทพท้าวเองอวร

ตอนที่กวีเดินทางไปถึงวัดพันอ้อม ระหว่างทางไปสักการะ พระธาตุหริภุญชัย กวีขอให้พระพุทธรูปเจ้าโดยเปรียบเทียบว่าไม่ได้ตั้งใจจะขอทรัพย์สมบัติ เครื่องบริโภคนในภายในหน้า แต่ตั้งปณิธานขอพบกับนางที่รัก นอกจากนั้น บทที่ 128 (Na Nakhon, 2003, p. 209) ยังกล่าวอีกว่า

วันเพ็ญศีลเสพสร้าง	อุโบสถ
เพ็ญชวันโกชน์สุราอด	ค่อยกลั่น
ยังแข่งเพื่อสีลสรต	ไสวว่าง งามเอย
ก่อไขจงฟากชั้น	หน้าน้องเองออน

เมื่อถึงวันเพ็ญ กวีได้รักษาศีลอุโบสถหรือศีลแปด เว้นข้าว ปลาอาหารและสุรา อยู่รักษาศีลเพื่อให้ศีลบริสุทธิ์ ทั้งนี้มิใช่จะประสงค์ไปสวรรค์ชั้นใด แต่ประสงค์จะอยู่กับน้องเพียงผู้เดียว สะท้อนให้เห็นว่า ความมุ่งมั่นที่จะได้พบกับ นางที่รักนั้นเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่และสำคัญต่อชีวิตกวี ทั้งในรูปแบบของการมุ่งปรารถนาผล อย่างการเปรียบเทียบว่าการครองคู่กับนางมีค่ามากกว่าได้โภคทรัพย์ใด ๆ จึงมุ่งสื่อสารกับ ผู้มีอำนาจเหนือกว่าอย่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพราะเชื่อว่าสามารถบันดาลให้เกิดผลสำเร็จได้ พร้อม ๆ กับที่กวีขอพรจากพระพุทธรูปเจ้าประหนึ่งว่า พระองค์คือเทพศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจ บันดาลประทานพรได้ โดยมองข้ามหลักธรรมที่ว่า พระพุทธรูปเป็นศาสดาที่ได้เสด็จ ดับขันธปรินิพพานไปแล้ว แสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่หลากหลายและผสมผสานจนเกิด เป็นการกลืนกลายทางวัฒนธรรม ความเชื่อลักษณะนี้เรียกได้ว่าพุทธศาสนาแบบ ชาวบ้าน (Popular Buddhism หรือ Folk Buddhism) หมายถึงแนวคิดที่เพี้ยนมาจาก “วัฒนธรรมหลัก” (Great tradition) เพราะ “วัฒนธรรมหลัก” ยังขาดสิ่งที่คนส่วนใหญ่ ต้องการ จึงมีการดัดแปลงผสมผสานพิธีกรรมตามคติพราหมณ์และไสยศาสตร์ ซึ่งมี บทบาทสำคัญทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม เช่น การประกอบพิธีกรรม มีประโยชน์ในทางจิตวิทยา และยังช่วยสร้างความสามัคคีในชุมชนอีกด้วย (Pongsapich, 1976, p. 32) นอกจากนั้น ความมุ่งมั่นข้างต้นยังแสดงความสำคัญในรูปแบบของการ มุ่งกระทำเหตุโดยตั้งใจรักษาศีลเพื่อให้อำนาจบุญกุศลที่ทำช่วยบันดาลให้เกิดผลสำเร็จ โดยเชื่อมั่นในอำนาจสงฆ์ว่ากุศลที่ทำนี้จะดลให้ได้พบนางมากกว่าการขอให้ได้ขึ้นสวรรค์ อนุภาคการอธิษฐานนี้จึงมีบทบาทในการขับเคลื่อนความมุ่งหวังของผู้แต่งที่ต้องการพบ นางที่รักเป็นอย่างยิ่งมากกว่าสิ่งอื่นใด เพราะการพึงพาอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และ บุญกุศลบ่งบอกว่า สิ่งผู้แต่งปรารถนานั้นเกินกำลังกว่าที่จะทำให้เกิดขึ้นได้เองในทันที

จึงต้องการอำนาจหรือปัจจัยที่สามมาช่วยให้เกิดความหวังว่าความปรารถนานั้นจะเกิดขึ้นได้

1.1.3 ขอบุญส่งไปถึงคนรัก

อนุภาคการอธิษฐานขอให้ผลบุญที่กระทำส่งไปถึงคนรัก ซึ่งไม่จำเป็นว่าคนรักนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือล่วงลับไปแล้ว นอกจากจะเป็นการแสดง ความปรารถนาดีแล้ว ยังแสดงถึงความเชื่อเรื่องบุญตามแบบพระพุทธศาสนาอีกด้วย พบทั้งหมด 9 แห่ง (สมัยอยุธยาตอนต้นทั้งหมด) ส่วนใหญ่พบอยู่ใน *โคลงนิราศทริภุญชัย* ตัวอย่างจากบทที่ 123 (Na Nakhon, 2003, p. 204)

ลาซาเทียนที่ปแม่้น	มาลา ก็ดี
เป็นส่วนศรีวินิดา	กิ่งก้า
ทุงทองแตกคายา	ยังขึ้น ก็ดี
เป็นส่วนบุญน้องล้ำ	เลิศข้าขอเวร

กวีผู้แต่ง *โคลงนิราศทริภุญชัย* มักกล่าวถึงการทำบุญหรือ บำเพ็ญศีล และอธิษฐานให้ผลแห่งบุญส่งไปถึงนางที่รัก อย่างในบทประพันธ์ข้างต้น เมื่อได้ถวายเป็นข้าวตอก เทียน ประทีป และดอกไม้ ก็ถือว่าเป็นส่วนของฝ่ายนางที่รักครึ่งหนึ่ง ธงและเทียนสูงเท่าตัวนางก็ถือเป็นส่วนของนาง ซึ่งผู้แต่งขอมอบบุญให้ เหมือนเป็นการ อุทิศผลบุญให้กับคนรัก สื่อให้เห็นถึงความรักและปรารถนาดีที่กวีมีต่อบุคคลอันเป็นที่รักได้อย่างลึกซึ้ง

1.1.4 ขอให้มีความสุข

อนุภาคการอธิษฐานขอให้มีความสุขแบบกว้าง ๆ ไม่เจาะจง รายละเอียด ความสุขในที่นี้จึงมีความหมายโดยกว้าง ไม่ว่าจะความสุขแบบใดก็ย่อม เป็นที่น่าพึงปรารถนา เป็นความสบายกายสบายใจ จึงมักมีการอธิษฐานขอให้มีความสุขไว้ก่อน อาจเกิดขึ้นได้จากการมีสุขภาพที่ดีและมีจิตใจที่เบิกบานซึ่งถือเป็นความ ปรารถนาในผลเชิงบวก (แตกต่างจากการขอให้พ้นจากความทุกข์หรือปราศจากโรคร้าย ซึ่งเป็นความปรารถนาให้พ้นจากผลในเชิงลบ) พบทั้งหมด 8 แห่ง (สมัยอยุธยาตอนต้น 6 แห่ง สมัยอยุธยาตอนกลาง 1 แห่ง สมัยอยุธยาตอนปลาย 1 แห่ง) ตัวอย่างจากเรื่อง *กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก* ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ในสมัยอยุธยาตอนปลาย (Prince Thammathibet, 2011, pp. 66-67)

ปิฎกสุภเรศแคล้ว	คลาศรี
เรียบห่างร้างเทพี	ค้ำเช่า
ศรีสวัสดิ์อยู่จงดิ	สุขภาพ
หายโรคโทยไภยเจ้า	สุขล้ำสำราญ

ในกาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศกนี้พบการอธิษฐานอยู่น้อย เพราะเน้นเรื่องการชมธรรมชาติและกล่าวถึงการเดินทางมากกว่าการพรรณนาถึง นางที่รัก แต่ลักษณะที่พบก็สะท้อนให้เห็นว่า กวีมีความปรารถนาที่จะให้คนรักมีความ เป็นอยู่ที่ดี มีความสุขสำราญ และปราศจากโรคร้ายต่าง ๆ

1.1.5 ขอช่วยรับ-ส่งสารกับคนรัก

อนุภาคการอธิษฐานขอให้อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยรับ-ส่งสาร กับคนรัก พบทั้งหมด 7 แห่ง (สมัยอยุธยาตอนต้นทั้งหมด) ดังจะได้ยกตัวอย่างความเชื่อ ที่พบใน *กำสรวลโคลงดั้น* (Siricharoen, 1974, pp. 22-23) ดังนี้

เตชานุภาพเรื่องอาร์ักษ์ ท่านฮา

รักเทพจำสารโดย	บอกบ้าง
บาตรีจุฬาลักษณ์	ยศยั้ง พูนแม่
ไปเยี่ยมโทยให้อ่าง	โอ้สาร
ไก่อัดชนนชิ่งน้อง	นางเฉลอย
เชอญู่ท่านทยานเปนฝนน	ฝากแก้ว
เยียมบาบละเสบอย	เชงจราค
ไพเราะคดลแพรวแพรว	พรวงตา

บทประพันธ์ข้างต้นมีปรากฏเรื่องการตั้งความปรารถนาของกวี ต่อเทพดาอาร์ักษ์ในขณะที่ต้องพراقจากนางอันเป็นที่รักและใคร่ครวญถึงความอาลัย ด้วยวิธีการขอ “ฝาก” สารความรักความคิดถึงให้เทพดาไปบอกนางอันเป็นที่รักให้ได้รับรู้ถึงความเศร้าโศกของตนด้วยการจำสารไปบอกและการเข้าฝืนนาง เพราะเป็นสิ่งที่ตนไม่สามารถทำได้ด้วยตนเอง การอธิษฐานนี้จึงทำให้เห็นอิทธิพลของความเชื่อ ที่นำมาใช้ในการพรรณนาความรู้สึก ซึ่งเป็นเหมือน “การเดินทาง” ของความคิดและ จิตไปหานางที่รักด้วยการอาศัยอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์

1.1.6 ขอในเรื่องอื่น ๆ

นอกเหนือไปจากอนุภาคการอธิษฐานในลักษณะที่กล่าวมา

ข้างต้นนี้ ยังพบว่ามีอนุภาคการอธิษฐานเพื่อตนเองและคนรักในลักษณะย่ออื่น ๆ อีก แต่พบน้อย ได้แก่ ขอให้มิปัญญา ขอให้ได้สักการะใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้า ขอให้มิโรค ขอให้ช่วยบอกเส้นทางและขอให้ได้กลับบ้านเมืองโดยเร็ว จะขอยกตัวอย่างอนุภาคที่น่าสนใจจากเรื่อง *โคลงนิราศทริภุญชัย* บทที่ 17 (Na Nakhon, 2003, p. 97)

อัฐการสแรกสร้าง	สูงประธาน
เทียมแทบตนทรมาน	เมื่อเนิ่น
เหมือนพระวรโพธิญาณ	ยังโลก นี้อ
ปดดำเนินนี้เห็น	เทือนี้มัสการ

กวีกล่าวถึงพระอัฐการส พระประธานที่เพิ่งสร้างเสร็จแห่ง วัดเจดีย์หลวง ขนาดประมาณเท่าพระพุทธองค์ ซึ่งทำให้กวีระลึกถึงพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งทรงพระชนม์ชีพอยู่ราวกับว่าพระองค์ยังทรงดำรงอยู่ในโลกนี้ กวีอธิษฐาน ขอให้เห็นทรงพระราชดำเนินมาทางนี้เถิดจะได้ถวายสักการะใกล้ชิดในครั้งนี้ สะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธรูปเป็นตัวแทนอย่างหนึ่งที่ทำให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้าและสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจซึ่งสัมผัสรับรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรม เรียกแนวคิดนี้ได้ว่า *ภักติ* คือการที่ต้องมีวัตถุที่ตั้งแห่งความภักติ เป็นที่แสดงออกแห่งศรัทธา เป็นที่ยึดเหนี่ยว และกลายเป็นต้นกำเนิดของศิลปะแขนงต่าง ๆ เช่น รูปพระโพธิสัตว์ พระพุทธรูป นำไปสู่ความคิดที่จะไปบังเกิดในโลกแห่งพระพุทธเจ้าองค์ต่าง ๆ หรือดินแดนพุทธเกษตรที่จะช่วยให้หลุดพ้นได้งายขึ้น (Assavavirulhakarn, 2014, pp. 4-5)

1.2 การอธิษฐานเพื่อบุคคลอื่น

จุดประสงค์ของอนุภาคการอธิษฐานในวรรณคดีนิราศสมัยอยุธยา มิใช่ปรากฏแต่เพียงการอธิษฐานเพื่อตนเองและคนรักเท่านั้น แต่ยังมีอธิษฐานเพื่อบุคคลอื่นด้วย ส่วนใหญ่หมายถึง พระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองรัฐ และผู้คนทั้งหลายในบ้านเมือง มีลักษณะดังนี้

1.2.1 ขอให้มิชัชชนะแก่ศัตรู

อนุภาคการอธิษฐานขอให้มิชัชชนะแก่ศัตรูทั้งหลาย พบทั้งหมด 5 แห่ง (สมัยอยุธยาตอนกลางทั้งหมด) ส่วนใหญ่อยู่ในเรื่อง *ราชาพิลาปคำฉันท์* ซึ่งเป็นนิราศที่แต่งขึ้นโดยการตัดตอนมาจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ในตอนที่พระรามพลัดพรากจากนางสีดาและรำพึงรำพันถึงนางด้วยสำนวนนิราศ มีตัวอย่างดังนี้ (Sriworapoj, 2001, p. 87)

ชัยชัยนารายณ์จงดลผลาญ

ชัยเดชประหาร

ศัตรูจงแพ้วัยพัง

ชัยชัยราโมจรง

ปราบหมู่พาลัง

บำรุงพิภพศุกศานต์ ฯ

บทประพันธ์นี้เป็น การอธิษฐานของเหล่าทวยเทพเพื่ออวยพรให้พระรามมีชัยชนะต่อการสู้รบกับทศกัณฐ์และเหล่ายักษ์ทั้งหลาย โดยมีการเรียกแทนพระรามด้วยคำว่า “นารายณ์” ในฐานะที่พระรามเป็นองค์อวตารของพระนารายณ์ใน โลกมนุษย์ตามคติของพราหมณ์ ความมุ่งหวังให้ผู้อื่นมีชัยชนะต่อข้าศึกศัตรูนี้จึงไม่ได้เพียงสะท้อนบทบาทของการอธิษฐานที่มีลักษณะของการขอพรเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการอวยพรต่อบุคคลที่สามอีกด้วย โดยใช้เพื่อสนับสนุนความชอบธรรมในการกระทำของบุคคลที่มีบุญญาธิการผู้จะนำมาซึ่งความสุขสงบของสังคมส่วนรวมได้ต่อไป

1.2.2 ขอกษัตริย์มีพระราชอำนาจ พระราชสมบัติ และความยิ่งใหญ่

อนุภาคการอธิษฐานขอให้กษัตริย์มีพระราชอำนาจ พระราชสมบัติ และความยิ่งใหญ่ พบทั้งหมด 5 แห่ง (สมัยอยุธยาตอนต้นทั้งหมด) ตัวอย่างจาก *โคลงทวาทศมาส* (Ketmankit, 1999, p. 196)

บุญญาดีเรกเจ้า	จอมกษัตริย์
ครองครอบภดาธาร	ทั่วไ้
จงบ่ป็นจักรพรรดี	จอมโลก ธรพ้อ
ร้อยราชถวายกรไหว	หว่านมาลย์ ฯ
ตราบสิ้นสุริเยศฟ้า	ดินหาย กัดี
ยังพระยศยงสถาน	อย่าแคล้ว
ตราบเมรุคีรีทลาย	ทบเท่า ลงแฮ
คงควบบัญท้าวแผ้ว	แผ่นฟ้าภพไตร ฯ

การถวายพระพรพระมหากษัตริย์เป็นชนบอย่างหนึ่งที่พบบ่อยในวรรณคดียพระเกียรติทั่วไปหรือในประณามบทส่วนใหญ่ แต่ในวรรณคดีนิราศอยุธยาแม้ว่าจะพบไม่บ่อยนัก ก็มีปรากฏอยู่บ้าง เพราะผู้แต่งน่าจะมีความผูกพันใกล้ชิดกับราชสำนักหรือรับราชการในวัง อย่างในบทประพันธ์ข้างต้น กวีผู้แต่ง*โคลงทวาทศมาส* อธิษฐานขอถวายพระพรองค์กษัตริย์ซึ่งสันนิษฐานว่าอยู่ในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ด้วยอำนาจแห่งบุญญาธิการของพระมหากษัตริย์ ขอบันดาลให้พระองค์ทรงเป็น

จักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่ มีเมืองขึ้นมากมาย และพระเกียรติยศปรากฏอยู่คู่ฟ้าดินตลอดกาล อนุภาคการอธิษฐานในลักษณะนี้จึงมีบทบาทสะท้อนความจงรักภักดีของผู้อธิษฐานที่มีต่อบุคคลสำคัญที่ตนให้การเคารพบูชาอีกด้วย

1.2.3 ขอบ้านเมืองมีความอุดมสมบูรณ์

อนุภาคการอธิษฐานขอให้ผู้คนทั้งหลายในบ้านเมืองมีความสุขสมบูรณ์ พบทั้งหมด 2 แห่ง (สมัยอยุธยาตอนต้น 1 แห่ง, สมัยอยุธยาตอนกลาง 1 แห่ง) ตัวอย่างจาก โคลงทวาทศมาส (Ketmankit, 1999, p. 198)

เสวยรมย์ชมมหามไหศวรรย์ ตรีบสิ้นจันทรสุริยศรี
ม้วยปรกติแผ่นฟ้า เกษมสมบูรณ์ถ้วนหน้า ท้าวท้าววยศ ท่านนา

ในบทประพันธ์ข้างต้น นอกจากจะเป็นการถวายพระพรองค์พระมหากษัตริย์ให้ทรงได้ปกครองแผ่นดินตราบสิ้นดินฟ้าแล้ว ผู้แต่งยังอธิษฐานให้ผู้คนในเมืองอยุธยาขณะนั้น “เกษมสมบูรณ์ถ้วนหน้า” กล่าวคือ ขอให้บ้านเมืองมีความอุดมสมบูรณ์และนำพามาซึ่งความสุขเกษมของอาณาประชาราษฎร์โดยทั่วกันภายใต้การปกครองของพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น จึงสังเกตได้ว่าการอธิษฐานไม่จำเป็นต้องมุ่งไปที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่อาจขอให้ผลส่งไปยังกลุ่มคนก็ได้เช่นกัน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ลักษณะการอธิษฐานเป็นอนุภาคเหตุการณ์สำคัญที่ปรากฏซ้ำ ๆ ในวรรณคดีนิราศ มีวัตถุประสงค์ได้ทั้งเพื่อตนเอง คนรัก และบุคคลสำคัญอย่างพระมหากษัตริย์หรืออาณาประชาราษฎร์ในสังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นความมุ่งหวังที่มีได้หลากหลาย ทั้งต่อเป้าหมายของตนเองและผู้อื่นโดยสัมพันธ์กับสถานะและความรู้สึกของผู้อธิษฐานที่มีต่อผู้ได้รับการอธิษฐานนั้น ในด้านรูปแบบของอนุภาคการอธิษฐานคือตั้งใจมั่นเพื่อผลอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนใหญ่เป็นรูปแบบการขอพร โดยขอช่วยคุ้มครอง/ค้าชู/ดูแลให้พ้นจากความทุกข์ โรคร้าย และเคราะห์กรรม เป็นลักษณะที่พบมากที่สุด, ขอได้พบหรืออยู่กับคนรัก/สมหวังในความรัก พบรองลงมาตามลำดับ ข้อมูลเหล่านี้ชี้บ่งชี้ให้เห็นความมุ่งหวังของกวีที่ปรารถนาจะปลดเปลื้องความทุกข์และกลับไปพบนางที่รักอีกครั้งอย่างปลอดภัย เนื่องจากการเดินทางเป็นเหตุให้พลัดพรากเสี่ยงอันตราย และทำให้เกิดทุกข์จนต้องถ่ายทอดอารมณ์ผ่านการแต่งงานเขียนเพื่อระบายความรู้สึกเศร้าโศกอาลัยอันถือเป็นแก่นหลักของวรรณคดีนิราศ ในด้านยุคสมัย วรรณคดีนิราศสมัยอยุธยาตอนต้นพบอนุภาคการอธิษฐานมากที่สุด มีลักษณะเป็นแบบฉบับที่เน้นเรื่องการพรรณนาถึงคนรักอย่างเข้มข้นจึงทำให้มีการอธิษฐานมากกว่ายุคอื่น

สมัยอยุธยาตอนกลาง พบอนุภาคการอธิษฐานน้อยลง แต่มีลักษณะบางประการที่พบมาก เฉพาะในสมัยนี้ เช่น ขอให้มิชัชนะแก่ศัตรู ส่วนอยุธยาตอนปลายพบน้อยมาก เพราะเน้น พรรณนาถึงสิ่งที่พบเห็นระหว่างการเดินทางมากกว่า อย่างไรก็ตาม ลักษณะร่วมของ อนุภาคการอธิษฐานในสมัยอยุธยา คือ มักมีการอ้างถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีบทบาททั้งการ เป็นผู้รับ-ส่งสาร ผู้มีอำนาจบันดาลทุกข์-สุขได้ และผู้เป็นที่พึ่งทางจิตใจ และยังอ้างถึง อำนาจแห่งบุญบารมีในแบบพระพุทธศาสนาอันเกิดจากการปฏิบัติปฏิบัติชอบ เช่น การถือศีลหรือทำบุญ ก็เชื่อว่าช่วยบันดาลให้สิ่งที่ปรารถนาเป็นจริงได้ และยังสามารถ อุทิศบุญกุศลให้บุคคลที่รักแทนได้เช่นกัน ข้อมูลเหล่านี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมความ เชื่อที่ผสมผสานทั้งจากพุทธ พราหมณ์ และผี

2. ความหมายของ “การเดินทางของชีวิต” ที่สะท้อนผ่านอนุภาค การอธิษฐาน

วรรณคดีนิราศมีองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งคือ “การเดินทาง” เพราะการเคลื่อนออกไปทำให้เกิดการพลัดพรากและหววนรำลึกถึงอดีต การเดินทางของ วรรณคดีนิราศนั้นอาจหมายถึงการเดินทางไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางแห่งใดแห่งหนึ่ง ที่ไกลออกไป เช่น พระมหานาคเดินทางไปสักการะพระพุทธรูปพระบรมรูปใน *โคลงนิราศพระบาท* หรือหมายถึง การเคลื่อนที่ไปของเวลา เช่น กวีพรรณนาถึงคนรัก ผ่านสภาพอากาศและประเพณีพิธีกรรมประจำเดือนต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปในรอบปีใน *โคลงทวาทศมาส* เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาลักษณะอนุภาคการอธิษฐานที่ปรากฏใน วรรณคดีนิราศสมัยอยุธยานั้น สะท้อนให้เห็นว่า “การเดินทางของชีวิต” ตามวัตถุประสงค์ ของการอธิษฐาน สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 มิติ ได้แก่ มิติทางกายภาพและมิติทางจิต วิญญาณ ดังนี้

2.1 การเดินทางในมิติทางกายภาพ

การเดินทางในมิติทางกายภาพ หมายถึง “การเดินทางของชีวิต” ที่เกิดขึ้นภายนอกร่างกาย คือการเดินทางไปตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ต่าง ๆ เช่น เดินทาง ทางน้ำด้วยการนั่งเรือ, เดินทางทางบกด้วยการเดินหรือขี่พาหนะ เพื่อไปสู่จุดหมาย ปลายทางที่ไกลออกไป เมื่อพิจารณาวัตถุประสงค์ของการเดินทางในวรรณคดีนิราศสมัย อยุธยา ส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับความศรัทธาทางศาสนาและสถาบันการปกครอง ยกตัวอย่างเช่น การเดินทางไปสักการะศาสนสถานสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อว่า

มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า หรือสิ่งที่เป็นของเนื่องในพระพุทธองค์เช่นเดียวกับสังเวชนียสถาน ที่เห็นได้ชัดคือ พระบรมสารีริกธาตุที่พระธาตุทริภุชชัยใน *โคลงนิราศทริภุชชัย* และรอยพระพุทธบาทที่สระบุรีใน *โคลงนิราศพระบาท* และ *ภาพย่อโคลงนิราศธารโศก* หรือเป็นการเดินทางที่เกี่ยวข้องกับการไปปฏิบัติพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ เช่น พระศรีมหาเศวตฉัตรเดินทางตามเสด็จฯ สมเด็จพระนารายณ์ไปรับช้างเผือกใน *โคลงนิราศนครสวรรค์* สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 เสด็จไปวังช้างที่อำเภอไทรย้อยใน *กำสรวลโคลงดั้น* (Sornnarong, 1973 cited in Chanawong, 1985, p. 173) ดังนั้น อิทธิพลของพระพุทธศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเดินทาง อันเป็นเหตุแห่งความพลัดพรากที่พรรณนาขึ้นเป็นวรรณคดีนิราศในสมัยอยุธยา

ลักษณะของการเดินทางเช่นนี้เป็นการเดินทางในมิติทางกายภาพคือการเดินทางของชีวิตในโลกนี้ เดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง มีความมุ่งหวังให้สามารถปฏิบัติตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายได้ประสบความสำเร็จ การอธิษฐานในการเดินทางของชีวิตทางกายภาพมีบทบาทช่วยให้ความทุกข์ท้อถอยและสร้างความหวังว่าจะสามารถเดินทางไปปฏิบัติภารกิจให้ลุล่วง โดยมุ่งเน้นที่ความสุขในระดับโลกียะ ตัวอย่างเช่น ใน *โคลงนิราศเจ้าฟ้าอภัย* (Khlóng Nirat Kawee Boran, 1924, p. 19) กวีอธิษฐานต่อเทพารักษ์จงช่วยบันดาลให้ปฏิบัติภารกิจเดินทางมาสักการะพระพุทธบาทสระบุรีสำเร็จลุล่วงแล้วเดินทางกลับไปพบกับนางผู้เป็นที่รักได้ อนุภาคการอธิษฐานนี้มีลักษณะของการบนบานโดยตั้งเงื่อนไขไว้ว่า หากพรที่ขอประสบผลสำเร็จก็จะนำเครื่องบูชาต่าง ๆ มาถวายและสร้างศาลเพียงตาให้ แสดงให้เห็นถึงความมุ่งหวังที่มากยิ่งขึ้นว่าการอธิษฐานขอพรทั่วไปเพราะได้ตั้งใจนำวัตถุบูชามาเป็นเครื่องแลกเปลี่ยน ดังนี้

ขอจงเสร็จกลับได้	ดวงสาย สวาทนา
เรียนจะพลันจงถวาย	เกือบกั้ง
พวงเงินพวงทองบาย	ศรีมาศ
ใส่ศาลเพียงตาตั้ง	แต่งให้สมบูรณ์

เหตุผลที่ขบเน้นความมุ่งหวังในการเดินทางอีกประการหนึ่งคือสภาพแวดล้อมทางสังคมในขณะนั้นที่การเดินทางสัญจรยังต้องใช้เวลานานและไม่สะดวกสบายนัก อย่างการสัญจรทางน้ำด้วยเรือหรือสัญจรทางบกด้วยเกวียนหรือเดินป่า

อีกทั้งยังเสียงภัยอันตรายจากลมฟ้าอากาศหรือสัตว์ร้ายในป่าที่ต้องพบระหว่างทาง อีกทั้งกวีหรือตัวละครอาจรู้สึกโดดเดี่ยว พลัดพรากจากคนรัก ไม่สามารถระบายกับใคร การหาที่พึ่งพิงทางจิตใจเพื่อสร้างขวัญกำลังใจและทำให้ความมุ่งหวังนั้นยังดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงจึงเป็นสิ่งสำคัญ การเดินทางเพื่อปฏิบัติตามความมุ่งหมายแห่งชีวิตนั้น จึงกลายเป็นประสบการณ์สำคัญอันควรค่าแก่การจดบันทึกเอาไว้ผ่านการแต่งเป็นวรรณคดี

2.2 การเดินทางในมิติทางจิตวิญญาณ

การเดินทางในมิติทางจิตวิญญาณ หมายถึง “การเดินทางของชีวิต” ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ทั้งในแง่ความคิดและสภาวะทางจิตวิญญาณที่เปลี่ยนแปลงไปสามารถเกิดขึ้นได้จากการเรียนรู้และสัมผัสประสบการณ์ที่พบเจอในการเดินทางของชีวิตทางกายภาพและนำไปสู่การไต่ระดับทางจิตวิญญาณไปสู่สภาวะจิตที่สูงขึ้น ดังนั้น หากพิจารณาการเดินทางของชีวิตในประเด็นก่อนหน้าเป็นการเดินทางทางกายภาพหรือเดินทางภายนอกในระดับแนวนอน (การเคลื่อนที่ย้ายจากจุดหนึ่งไปอีกจุดหนึ่งในระนาบเดียวกัน อาจเป็นได้ทั้งมิติของระยะทางและมิติของเวลา) การอธิษฐานในความคิดและจิตใจนั้นก็จะเป็นการเดินทางทางจิตวิญญาณหรือเดินทางภายในในระดับแนวตั้ง (การไต่ระดับภาวะความนึกคิดจากจุดหนึ่งสูงขึ้นไปอีกจุดหนึ่ง) ที่กล่าวตัง้นั้นเป็นเพราะมนุษย์มักสื่อสารหรืออ้างถึงสิ่งที่อยู่เบื้องบนหรืออยู่ในระดับสูงกว่า ซึ่งเชื่อว่ามีศักดิ์สิทธิ์หรือมีอำนาจเหนือธรรมชาติดลบันดาลให้เป็นไปตามที่ปรารถนาได้อาจเป็นได้ทั้งผี เทพดาอารักษ์ เทพเจ้าต่าง ๆ พระพุทธเจ้า และอำนาจบุญกุศล เราไม่สามารถเดินทางไปพบกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายเหล่านั้นในเชิงกายภาพได้ การเดินทางด้วยจิตวิญญาณผ่านการอธิษฐานจึงเป็นอีกหนทางหนึ่งที่ช่วยไต่ระดับให้ใกล้ชิดกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นมากยิ่งขึ้น แม้ว่าจะเป็อำนาจของสิ่งที่มองไม่เห็นหรือสัมผัสได้จากภายนอก แต่เป็นสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยความเชื่อภายในจิตวิญญาณ และหลังจากการเดินทางสิ้นสุดลง จิตวิญญาณของผู้ออกเดินทางนั้นจะได้กลับมาอยู่ที่เดิมในสภาวะที่สูงขึ้น ลักษณะการเดินทางนี้คล้ายคลึงกับแนวคิดเรื่องการเดินทางของวีรบุรุษในเทพปกรณัม (The Hero's Journey) ของโจเซฟ แคมป์เบลล์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาเทพปกรณัมเปรียบเทียบกับทั่วโลกและสรุปลักษณะร่วมหรือลักษณะเหมือนคล้ายเอาไว้ ดังที่ Boonsong (2009, p. 44) กล่าวถึงหลักสำคัญตอนหนึ่งในหนังสือ The Hero with a Thousand Faces ของแคมป์เบลล์ว่า

แคมป์เบลล์ กล่าวว่า การเดินทางของวีรบุรุษในเทพปกรณัมก็คือพิธีกรรมสำหรับระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิตที่นำมาขยายส่วนให้ใหญ่ขึ้นนั่นเอง การเดินทางของวีรบุรุษประกอบด้วย 3 ขั้นตอนคือ การออกเดินทาง การครอบครอง การเดินทางกลับมาเพื่อนำบุญแก่ที่ได้รับจากการเดินทางนั้นมาไขปัญหา ซึ่งเป็นการทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนหรือสังคม การเดินทางของวีรบุรุษอาจแบ่งได้อีกแบบหนึ่ง ซึ่งมีขั้นตอนเช่นกันคือ การแยกจากโลก การแหงทะเลสู่แหล่งกำเนิดของพลังบางอย่าง และการกลับมาสู่โลกในสถานะที่สูงขึ้น

ตัวอย่างในวรรณคดีนิราศที่ชัดเจนคือ การเดินทางไปสักการะพระเกศาบรมธาตุที่พระธาตุหริภุชชัยของกวีในเรื่อง *โคลงนิราศหริภุชชัย* (“หริ” แปลว่า “ผลสมอ” “ภุชชัย” แปลว่า “เสวย”) ตามตำนานว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับตรงที่สร้างพระเจดีย์ เสวยผลสมอเพื่อรักษาพระอุทร หลังจากเสวยแล้วได้ทรงทิ้งผลสมอไว้ตรงนั้น กาลต่อมาเมล็ดสมอไต่งอกงามเจริญเติบโต พระราชาจึงได้สร้างพระเจดีย์บรรจุพระเกศาของพระพุทธองค์ ณ สถานที่ที่พระองค์ประทับนั่งเสวยผลสมอจึงได้นามว่า พระธาตุหริภุชชัย (Na Nakhon, 2003, p. 28) ดังตัวอย่างตอนหนึ่งใน *โคลงนิราศหริภุชชัย* บทที่ 148 (Na Nakhon, 2003, p. 229)

นัครารมเยศย์อม	สากล
แพ่งพันฤษิตน	แต่งตั้ง
ลือเลิงทั่วทศมณ	ชลทวีป เรานี้
เมืองมิ่งพระเจ้าจั่ง	เจียมจ้อนจามเท

กวีเดินทางถึงเมืองลำพูนซึ่งเชื่อว่าเป็นเมืองที่พระพุทธเจ้าทรงเคยมาหยุดพักเพื่อฉันผลสมอ (พระเจ้า หมายถึง พระพุทธเจ้า, จั่ง หมายถึง หยุดพัก) นอกจากตำนานเรื่องนี้แล้ว ยังประกอบกับความเชื่อว่าการได้สักการะพระบรมสารีริกธาตุมีอานิสงส์มากประดุจได้กระทำการบูชาแต่พระพุทธเจ้าเมื่อยังทรงมีพระชนม์อยู่ ตำนานและความเชื่อดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ศาสนสถานแห่งนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธเจ้าและส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนเกิดแรงศรัทธาในการเดินทางมาบูชาสักการะในลักษณะของการจาริกแสวงบุญ ซึ่งการเดินทางมาด้วยความยากลำบากในสมัยนั้นไม่ใช่เป็นเพียงการเดินทางภายนอกเพื่อมาทำบุญเท่านั้น แต่ยังเป็นกุศโลบายให้ผู้เดินทาง

ได้เดินทางภายในจิตวิญญาณด้วย เช่น เมื่อได้เห็นพระบรมสารีริกธาตุก็พึงระลึกถึง
ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้าก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพานว่าให้ดำเนินชีวิตด้วยความ
ไม่ประมาท เป็นต้น ดังเช่นที่ Pengshan (2013, p. 15-17) ได้กล่าวถึงที่มาและความ
สำคัญของการจาริกแสวงบุญไว้ดังนี้

การจาริกแสวงบุญเป็นจาริตที่เราได้รับมาจากชาวอินเดีย
... “ติดถยาตระ” ถ้าแปลตามตัว แปลว่า การเดินทางไปแสวงหาท่า
หรือไปสู่ท่า “ติดถ” แปลว่า ท่า คำคำนี้ยังใช้อยู่มาจนถึงปัจจุบัน
...ภาษาไทยเราเรียกว่า การจาริกแสวงบุญ ความหมายดูเหมือน
กับว่า เขาสัญจรไปในทางกายภาพ คือมีจุดหมายเชิงกายภาพอยู่
ณ จุดนั้นจุดนี้ แต่จริง ๆ แล้วการเดินทางแสวงบุญหรือจาริก
แสวงบุญมีมิติในด้านจิตใจ เพราะคำว่า “ท่า” ที่เราพูดถึง
คือจุดเริ่มต้นที่จะได้ข้ามฟากไปถึงสู่อีกฝั่งหนึ่งของสภาวะจิต
หากสภาวะจิตของเราในปัจจุบันเป็นคนคับแคบขุ่นมัวด้วยเหตุการณ์
ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น การเดินทางจาริกแสวงบุญ เป้าหมายจริง ๆ
จึงหมายถึงสภาวะที่เชื่อมจากความขุ่นมัวไปสู่ความแจ่มใส
เบิกบาน หรือผ่านความทุกข์ คับแคบเป็นความสุข ถ้าเราเข้าใจ
ในความหมายนี้เราก็จะรู้มิติของการแสวงบุญ ที่แม้อาจดูเป็น
รูปลักษณะภายนอก คือมีการเดินทางไปยังที่หนึ่งที่ได้ซึ่งเรากำหนด
หมายขึ้น แต่ในความหมายจริง ๆ แล้ว คือการเดินทางจาริก
ในมิติทางด้านจิตใจ โดยการกำหนดเป้าหมายภายนอกนั้นก็เพื่อ
ทำให้จิตของเรามีความศรัทธาเชื่อมั่น และมีพลังสามารถเดินทาง
ในมิติทางด้านจิตใจได้ลุ่มลึก เปรียบประหนึ่งว่าบางสิ่งที่เป็น
กายภาพมีบทบาทเป็นแนวทางหรือเป็นหนทาง คอยกำกับวิถี
ให้น้ำไหลไปในหนทางที่ควรจะไป แต่จริง ๆ แล้วมิติสำคัญอยู่
ด้านในจิตใจ การจาริกแสวงบุญจริง ๆ แล้วคือการทำกิจกรรม
อันก่อให้เกิดการเดินทางแห่งมิติภายในของเราเอง โดยเราใช้การ
เดินทางภายนอกมาเป็นอุบายเพื่อเดินทางภายใน

ข้อน่าสนใจคือคำว่า “ท่า” หรือการเดินทางซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่จะได้
“ข้ามฟาก” ไปถึงสู่อีกฝั่งหนึ่งของสภาวะจิตในระดับที่สูงขึ้น เป็นสิ่งที่ช่วยให้เห็นว่า

การอธิษฐานระหว่างการเดินทางที่พบในวรรณคดีนิราศเหล่านี้เป็นการแสดงออกถึงสภาวะทางจิตวิญญาณของผู้เดินทางที่มีความมุ่งมั่นจะไปยังจุดหมายปลายทางที่ตั้งใจไว้ แต่ในระหว่างทางก็มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสภาวะจิตนั้นอันเกิดจากการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ที่พบเจอ เช่น กวีคร่ำครวญถึงคนรักด้วยความทุกข์โศก แต่เมื่อได้อธิษฐานถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็ทำให้เกิดความทุกข์ร้อนนั้นทุเลาลง และเมื่อได้สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือทำบุญกุศล ก็มีความหวังที่จะกลับไปมีความสุขอีกครั้งได้มากขึ้น และอาจเป็นความสุขในระดับที่สูงขึ้น ไม่ใช่แต่เพียงความสุขระดับโลกียะอีกต่อไป แต่ยังรวมถึงการมุ่งหวังในความสุขระดับโลกุตระ ซึ่งอาจเป็นความสุขอันจริงแท้ และยั่งยืนมากกว่า ดังตัวอย่างใน *โคลงนิราศทริภุชชัย* บทที่ 171 (Na Nakhon, 2003, p. 250) หลังจากที่กวีได้สักการะพระบรมสารีริกธาตุ ณ พระธาตุนครทริภุชชัยแล้ว ได้อธิษฐานขอให้ได้กลับไปอยู่กับนางที่รักอีกครั้ง (ระดับโลกียะ) จนกระทั่งได้ไปสู่นิพพานด้วยกัน (ระดับโลกุตระ) ดังนี้

ลาพระชินเชษฐสร้อย	ชินวงศ์
เป็นปิ่นบุริขง	เขตกว้าง
บคิตกริ่งประสงค์	สัตว์อื่น ไตเลย
สักขาติอย่าเร็นร้าง	ร่วมชู้นิพพานเดียว

อีกตัวอย่างหนึ่งจาก *โคลงทวาทคมาส* บทที่ 228 (Ketmankit, 1999, p. 188) แม้ว่าในเรื่องนี้จะไม่ใช่การเดินทางเพื่อแสวงบุญ แต่ในตอนท้ายเรื่องหลังจากที่กวีคร่ำครวญถึงนางที่รักจนครบปีเริ่มตั้งแต่เดือนห้าจนถึงเดือนสี่ของปีถัดมา กวีได้ขอพรให้ได้สมหวังกับนางที่รักตราบจนเข้านิพพาน (ระดับโลกุตระ) เช่นเดียวกัน

เผยอปัญญาพาสสร้าง	ศีลสุทธิ
รังเริ่มผลบุญจร	ฝากแก้
สมโภชพิธีพุทธ	สมเพท พลังนา
สมเสพอ่ารู้แคล้ว	ต่อเท่าณพพาน

สรุปผลการวิจัย

การอธิษฐานเป็นอนุภาค (Motif) สำคัญที่กวีในสมัยอยุธยาได้นำมาใช้ในการแสดงออกถึงความพยายามหาทางออกจากความทุกข์เมื่อต้องอยู่ห่างไกลหรือพลัดพรากจากคนรัก มีลักษณะส่วนใหญ่เป็นการขอพรในเชิงโลกียะและมีวัตถุประสงค์การ

อธิษฐานทั้งเพื่อตนเองและคนรัก เช่น ขอช่วยคุ้มครอง/ค้าชู/ดูแลให้พ้นจากความทุกข์ โรคภัยและเคราะห์กรรม (พบมากที่สุด), ขอได้พบหรืออยู่กับคนรัก/สมหวังในความรัก และการอธิษฐานเพื่อบุคคลอื่น เช่น ขอให้พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจยิ่งใหญ่ และบ้านเมืองสงบสุข สะท้อนให้เห็นความมุ่งหวังที่มีได้หลากหลาย ทั้งต่อเป้าหมายของ ตนเองและผู้อื่นโดยสัมพันธ์กับสถานะและความรู้สึกของผู้อธิษฐานที่มีต่อผู้ได้รับการ อธิษฐานนั้น ในด้านยุคสมัย วรรณคดีนิราศสมัยอยุธยาตอนต้นพบอนุภาคการอธิษฐาน มากที่สุด มีลักษณะเป็นแบบฉบับที่เน้นเรื่องการพรรณนาความอาลัยถึงคนรักอย่างเข้มข้น สมัยอยุธยาตอนกลาง พบอนุภาคการอธิษฐานน้อยลง และอยุธยาตอนปลายพบน้อยมาก เพราะเน้นพรรณนาถึงสิ่งที่พบเห็นระหว่างการเดินทางมากกว่าการพรรณนาความทุกข์โศก อาจกล่าวได้ว่า ความเข้มข้นทางอารมณ์เกี่ยวกับความทุกข์อันเกิดจากการพลัดพราก พบน้อยลงตามยุคสมัย เพราะในยุคหลังมีการแต่งในลักษณะตามขนบมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ทั้ง 3 ยุคมีลักษณะร่วมกันคือ มักอ้างถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเกิดจากวัฒนธรรม ความเชื่อที่หลากหลาย โดยมีความเชื่อในพระพุทธศาสนาเป็นวัฒนธรรมกระแสหลัก และมีการดัดแปลงผสมผสานแนวคิดคติพราหมณ์และความเชื่อพื้นถิ่นดั้งเดิมอย่างเรื่อง ผีและเทพเจ้าที่สถิตในธรรมชาติเข้าไปเพื่อตอบสนองความปรารถนาของผู้อธิษฐาน ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม เห็นได้ชัดจากการที่ภิกษุขอพรจากพระพุทธเจ้า ในฐานะอย่างเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้จึงมีบทบาทเป็นได้ทั้งผู้รับ-ส่งสาร ผู้มีอำนาจ บันดาลทุกข์-สุขได้ และผู้เป็นที่พึ่งทางจิตใจ นอกจากอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังมีการอ้างถึงอำนาจแห่งบุญบารมีในแบบพระพุทธศาสนาที่ช่วยบันดาลให้สิ่งที่ปรารถนา เป็นจริงได้ ตลอดจนสามารถอุทิศบุญกุศลให้บุคคลที่รักแทนได้เช่นกัน

นอกจากนั้น วรรณคดีนิราศยังเป็นอุปลักษณ์ (Metaphor) ที่สะท้อนให้เห็นสัจธรรมของชีวิตมนุษย์ผ่านวิถีแห่ง “การเดินทาง” ซึ่งมี 2 ระดับ ความหมายคือ การเดินทางในระดับกายภาพ และการเดินทางในระดับจิตวิญญาณ มิติแรกคือการเดินทางแห่งชีวิตหรือการเดินทางภายนอก มักจะมีการกิจทางศาสนา และการปฏิบัติพระราชภารกิจของพระมหากษัตริย์เป็นแรงขับเคลื่อนทำให้เกิดการเดินทางเพื่อให้บรรลุผลตามความมุ่งหมาย การอธิษฐานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจบุญ จึงมีบทบาททั้งเป็นการขับเคลื่อนและระบายความรู้สึกระหว่างทาง และสร้างความหวังว่า จะสามารถเดินทางไปปฏิบัติภารกิจให้ลุล่วงและเดินทางกลับได้โดยปลอดภัย ส่วนมิติ ที่สองคือการเดินทางทางจิตวิญญาณหรือการเดินทางภายใน มักจะมีความเกี่ยวข้อง

กับการเดินทางภายนอกเพื่อไปแสวงบุญหรือสักการะศาสนสถานที่มีความเกี่ยวข้องกับ พระพุทธเจ้า ซึ่งมีกุศโลบายให้ผู้เดินทางเกิดการเดินทางภายในจิตวิญญาณด้วยการข้าม พากไปสู่อารมณ์จิตที่ระดับหนึ่งอันเกิดจากการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ที่ได้พบ ดังนั้น ถึงแม้ “นิราศ” จะมีความหมายในเชิงว่า “ปราศจากความหวัง” แต่ “การอธิษฐาน” เป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความหวัง และเพิ่มความมั่นใจให้แก่ผู้เดินทาง โดยมีอำนาจแห่ง “บุญ” และ “เบ็องบน” เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยเสริมแรง ให้การเดินทางประสบความสำเร็จได้ทั้งในระดับกายภาพและจิตวิญญาณ

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยข้างต้น มีทั้งความสอดคล้องและความแตกต่างจากงาน วิจัยที่มีมาก่อนหน้า ดังในวิทยานิพนธ์ของ Ruttanalum (2013) เรื่อง “คติความเชื่อ เรื่องพระพุทธรูปพระบรมรูปและประเพณี “ไปพระบาท” ในการสร้างสรรคัวรรณคดีไทย” ซึ่งศึกษาวิจัยจากวรรณคดีนิราศที่เดินทางไปสักการะพระพุทธรูป 5 เรื่องในสมัยอยุธยา และรัตนโกสินทร์ ทำให้เห็นว่า วรรณคดีนิราศเป็นการเดินทางไปสักการะศาสนสถาน ถือเป็น “บุญยาตรา” ที่แสดงถึงความศรัทธาในพุทธานุภาพและเชื่อว่าอำนาจแห่งบุญ จะช่วยให้ผู้อธิษฐานสมหวังในสิ่งที่มุ่งหวังตลอดจนถึงโลกหน้าและการเข้าถึงนิพพาน เช่นเดียวกับผลวิจัยในบทความนี้ แต่งานวิจัยข้างต้นไม่ได้เน้นกล่าวถึงรายละเอียด ลักษณะของอนุภาคการอธิษฐานและความสำคัญของการเดินทางในมิติทางกายภาพ ซึ่งเป็นกุศโลบายที่สามารถนำไปสู่การเดินทางไต่ระดับในมิติทางจิตวิญญาณได้ สิ่งนี้ถือเป็นแก่นหลักสำคัญอีกอย่างหนึ่งของการอธิษฐานที่ปรากฏในวรรณคดีนิราศ สมัยอยุธยา

ปัจจัยทางสังคมและยุคสมัยทั้งความเชื่อทางศาสนาและพระมหากษัตริย์มีส่วน สำคัญต่ออนุภาคการอธิษฐานที่ปรากฏในวรรณคดีอย่างในบทความวิจัยเรื่อง “อุดมคติ แห่งความสุขในสมัยสุโขทัย: ภาพสะท้อนจากจารึก” ของ Supanvanit (2004) ศึกษา จารึกสมัยสุโขทัยและพบว่าอิทธิพลความเชื่อทางศาสนาส่งผลต่ออุดมคติและความ มุ่งหวังผลในเชิงโลกุตรสุขมากกว่าโลกียสุข แสดงถึงความมุ่งหวังถึงการหลุดพ้นนิพพาน ที่เด่นชัด ผู้วิจัยเห็นว่าอิทธิพลนี้สืบเนื่องมาถึงสมัยในอยุธยา แม้ว่าในการศึกษาวิจัยเรื่อง วรรณคดีนิราศอยุธยาจะกล่าวถึงการปลัดพรางจากนางที่รักจนเป็นทุกข์และปรารถนา ความสุขสมหวังในเชิงโลกียะ แต่ความมุ่งหวังแบบอุดมคติในเชิงโลกุตระก็ยังมีพบ

เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะสมัยอยุธยาตอนต้นจนกระทั่งพบน้อยลงในสมัยหลัง ซึ่งความสุขในเชิงอุดมคตินี้แม้จะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก แต่ก็ยังเป็นเหมือนทางออกที่ให้ความหวังถึงภาวะที่ความทุกข์ร้อนต่าง ๆ จะดับลงได้อย่างสิ้นเชิง โดยมีการเดินทางไปสักการะศาสนสถานเป็นปัจจัยที่ช่วยให้เกิดการเดินทางภายใน ข้อสังเกตประการหนึ่งคือ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเรื่องความเข้มข้นของอารมณ์ความทุกข์โศกและการคร่ำครวญที่ปรากฏในวรรณคดีนิราศนี้พบน้อยลงตามยุคสมัย ทำให้ปรากฏอนุภาคเรื่องการอธิษฐานซึ่งแสดงความปรารถนาในเชิงโลกียะและโลกุตระลดน้อยลงตามไปด้วย จากที่พบมากที่สุดสมัยอยุธยาตอนต้นจนกระทั่งน้อยที่สุดในสมัยอยุธยาตอนปลาย สอดคล้องกับวิธานิพนธ์เรื่อง “นิราศคำโคลง: การวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับนิราศชนิดอื่น” ของ Sujjapun (1973) ที่ศึกษาวิจัยนิราศคำโคลง 28 เรื่องในสมัยอยุธยา-รัตนโกสินทร์ พบว่านิราศคำโคลงเรื่องแรก ๆ มักจะเป็นเรื่องที่แสดงความรู้สึกอย่างรุนแรง พรรณนาความรู้สึกภายในมากกว่าสิ่งที่พบเห็นภายนอก ทั้งความงามของผู้หญิง ความรักและความอาลัยของกวี ส่วนนิราศคำโคลงในระยะหลังแสดงความรู้สึกเรื่องรักใคร่น้อยลง แต่พรรณนาสิ่งอื่น ๆ เข้ามา เช่น ธรรมชาติ สถานที่ และความรักชาติบ้านเมือง อย่างไรก็ตาม งานวิจัยดังกล่าวยังไม่ได้นับถวายเป็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างความเข้มข้นทางความรู้สึกของกวีกับการอธิษฐานหรือความเชื่อในทางศาสนาเท่าไรนัก นอกจากนั้น ยังมีบทความวิจัยเรื่อง “ขอพรในวรรณคดียอพระเกียรติ” ของ Theekprasertkul (2017) กล่าวถึงลักษณะการขอพรในวรรณคดียอพระเกียรติในสมัยรัตนโกสินทร์ที่ได้รับอิทธิพลความเชื่อผสมผสานพุทธ พราหมณ์ ผี ซึ่งสืบเนื่องไปจากสมัยอยุธยา แม้ว่าการอธิษฐานนิราศอยุธยาที่ศึกษาในบทความวิจัยนี้จะไม่ได้เน้นการสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์อย่างวรรณคดียอพระเกียรติแต่บางเรื่องมีเนื้อหาเกี่ยวกับการแสดงความจงรักภักดีต่อกษัตริย์อันสอดคล้องกับประสบการณ์ ยุคสมัย และปัจจัยทางสังคมมีส่วนหล่อหลอมแนวคิดในการขอพรและลักษณะอนุภาคการอธิษฐานขอพรเพื่อผู้อื่นนอกเหนือไปจากตนเองอย่างพระมหากษัตริย์และบ้านเมือง

ข้อเสนอแนะการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการอธิษฐานยังสามารถศึกษาได้จากตัวบทวรรณคดีประเภทอื่น ๆ เช่น วรรณคดียอพระเกียรติ วรรณคดีการแสดง เป็นต้น เพื่อให้เห็นแง่มุมที่แตกต่างจากประเภท (Genre) ของวรรณคดีกลุ่มนั้น ๆ หรืออาจศึกษาจากวรรณคดี

สมัยอื่น ๆ เช่น วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนกระทั่งถึงวรรณกรรมร่วมสมัย หรือศึกษาจากวรรณคดีนิราศของกวีคนใดคนหนึ่ง เช่น นิราศสุนทรภู่ เพื่อแสดงให้เห็น อนุภาคเรื่องการอธิบายที่อาจปรับเปลี่ยนไปได้ตามสภาพสังคมและช่วงชีวิตของกวีในแต่ละยุคสมัย

เอกสารอ้างอิง

- Assavavirulhakarn, P. (2014). *Bodhisatva Caryā: The Path for All Living Things*. (2nd ed.). Bangkok: Research and Publication Division, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
- Boonsong, B. (2009). *The life and contributions of Joseph Cambell to the study of mythology*. (Doctoral dissertation). Naresuan University, Pitsanulok.
- Chanawong, P. (1985). *Nirat Literature*. Nakornsrihammarat: Academic Textbooks for Teachers' college program in Nakornsrihammarat.
- Chittasophon, A. (1978). *Nirat Literature*. Chiang Mai: Faculty of Humanities, Chiang Mai University.
- Ketmankit, K. (Ed.), (1999). *Thai literary works of the Ayutthaya period translated version*. (2nd ed.). Bangkok: Thailand's National Team on Anthology of ASEAN Literatures.
- Khlong Nirat Kawee Boran. (1924). Bangkok: Sophonpipatthanakorn Press. Literature and History institute of Fine Arts Department. (2013). *National Literature Vol.1*. Bangkok: Literature and History institute.
- Na Nakhon, P. (2003). *Nirat Hariphunchai*. Bangkok: Pattanasuksa.
- Na Thalang, S. (2014). *Folklore Theory: Scientific Methods of Analysis of Mythology-Folk Tales*. (3rd ed.). Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Pengchan, P. (2013). *Spiritual pilgrimage in Buddhism*. Bangkok: Mental Health Press.

- Pongsapich, A. (1976). Popular Buddhism. *Journals of Social Sciences*, 13(1), 27-44.
- Pongsripian, W. (2019). *Rudhiraja Ramban (Nirat Hariphunchai): A Poem on the journey to the great reliquary of Hariphunchai & the inscription of Wat Phra Yun*. Bangkok: Matchon.
- Royal Institute of Thailand. (2013). *The Royal Institute Dictionary, BE 2554 (2011) (2nd ed.)*. Bangkok: Royal Institute of Thailand.
- Ruengruglikit, C. (2004). *Early Ayutthaya literature: Mutual characteristics and influence*. (2nd ed.). Bangkok: Research and Publication Division, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
- Ruttanalum, W. (2013). *BELIEF IN THE SARABURI BUDDHA'S FOOTPRINT AND THE TRADITION OF "PAI PHRA BAT" IN CREATING THAI LITERARY TEXTS* (Master thesis). Bangkok: Chulalongkorn University.
- Siricharoen, L. (1974). *Guidebook for Kumsuan Sriprach*. Bangkok: Bannakij Trading.
- Srimahosot. (2018). *Khlong Chaleomprakiet King Narai the Great, Khlong Nirat Nakornsawan, Kap Ho Khlong, Khlong Aksorn Sam*. Bangkok: Literature and History, Fine Arts Department.
- Sriworapoj, B. (Ed.), (2001). *Rachapilarbkumchan*. Bangkok: Fine Arts Department.
- Sujjapun. R. (1973). *Klong Niras: An analytical and comparative study with other types of niras* (Master thesis). Bangkok: Chulalongkorn University.
- Supanvanit, I. (2004). Ideal of happiness in Sukhothai period: Reflection from the inscription. *Thai Language and Literature Journal*, 21, 66-85.
- Thammathibet, Prince. (2011). *Biography and Works of Prince Thammathibet*. Bangkok: Petchkarat.

Theekaprasertkul, P. (2017). Blessing in Thai Panegyric Literature. *Journal of Thai Studies*, 13(1), 73-100.

Thompson, S. (1977). *Motif-index of folk-literature*. (Rev. ed.,Vol 6).
Bloomington: Indiana University Press.